

# Sevan Değirmenciyan ile Söyleşi: Bizans hâlâ “kahpe”, dileriz Ayasofya zarar görmez

Posted on 10/08/2020

Sevan Değirmenciyan, İstanbul'un ve Ayasofya'nın Ortodoks dünyası için yerini tarihteki önemli dönüm noktaları ışığında anlattı. “Film ve dizilerde Bizans halen ‘kahpe’, bu iklim Ayasofya'nın bilinmesine, asıl kimliği ile tanınmasına engel tabii ki...” ifadelerini kullanan; Bizans İmparatorluğunun Türkiye'deki tezahürlerinden bahseden yazar, ünlü Ermeni mimar Drtad'ın bu topraklardaki eserlerine ve Ayasofya'daki Ermeni izlerine de dikkat çekti.

*Alin Ozinian: Ayasofya'nın Ortodoks dünyası için neden önemli?*

Doğu Roma İmparatorluğu ve başkenti Konstantinopolis (İstanbul) uzunca bir süre sadece Ortodoks dünyasının değil, tüm Hristiyanlığın merkezi idi. Ayasofya'nın da inşasını gerçekleştiren I. Justinianus, Roma İmparatorluğu sınırlarında bulunan 5 önemli kenti kilisenin yönetim merkezi, yani patriklik olarak ilan etmişti. Pentarşi adı verilen bu yönetimin 5 merkezi Roma, Konstantinopolis, İskenderiye, Antakya ve Kudüs oldu.

## ORTODOKS DÜNYASININ MERKEZİ İSTANBUL'DU

Konstantinopolis siyasi olarak, İmparatorluk başkenti olmasından dolayı büyük bir öneme sahipti. Hatta uzun bir süre Roma Kilisesi'nin başı olan Papa Bizans'ın onayı ile göreve atanabiliyordu. Tüm bunlar I. Justinianus zamanından oluyordu, yani kısacası kilisenin merkezi fiilen İstanbul'du ve Ayasofya tüm bu ihtişamın, kuvvetin, otoritenin beden almış haliydi. Ermeni Patriği Rumkaleli IV. Nerses (1102-1173) İstanbul'u bir şiirinde “İkinci

Kudüs”, “Yeni Roma” olarak nitelemiş. Gerçekten de Kudüs veya Roma gibi dini açıdan “kutsanmış”, Antakya, Roma gibi herhangi bir havarinin makamı olmasa da, yüzyıllar boyunca İstanbul ve Ayasofya merkez konumdaydı.

*Ayasofya “ne olduğu” Türkiye’de ne kadar biliniyor?*

Türkiye sadece kendi geçmişiyle değil, kendinden önce bu topraklarda kurulan medeniyetlerle dahi yüzleşme sağlamış değil, böyle bir tercihi olmamış ve olacak gibi de durmuyor. Bu ülkede bir Bizans Enstitüsü yok mesela, Ermeni araştırmaları da yok. Yurtdışında olanlara ise düşman gözüyle bakılıyor, çünkü onlar “bölünmez bütünlüğe” kasteden “şer odakları”.

## BİZANS HALA “KAHPE”

Milliyetçi çevrelerin dillendirmeyi sevdikleri sloganda da söylendiği gibi, tarih 1453’te başlıyor. Çocukluğumuzdan başlayarak seyrettiğimiz, bugünkü çocukların da belki biraz daha pahalı prodüksiyon çalışmaları sonucunda seyrettikleri film ve dizilerde Bizans halen “kahpe”. Bu iklim Ayasofya’nın bilinmesine, asıl kimliği ile tanınmasına engel tabii ki; kimin ilk ne zaman ve niçin söylediği bilinmeyen ve hala dillerden düşürülmeyen “Kılıç hakkı”, “Fethin sembolü” ve benzer çirkin ifadelerden öteye geçilemiyor maalesef.

Ayasofya’nın Ermeniler için de önemi var, burada kutsanarak Bizans tahtına oturan Ermeni asıllı imparatorlar olduğundan bahsetmiştiniz.

Hristiyanların kutsal kitabında bir ifade var; Ne mutlu Siyon’da, yani Kudüs’te bir hatırası olana. Ayasofya da Kudüs’te bulunan Süleyman’ın Mabedi gibiydi adeta. Ayasofya’yı inşa eden I. Justinianus’un yeni inşa edilen mabede girdiğinde “Yendim seni Süleyman” dediği

rivayet edilir. Dolayısıyla orada bir hatıra bırakmak önemli sayılır, gurur vesilesidir.

Ermeniler Hristiyanlığı Roma'dan da önce devletin resmi dini olarak kabul etmişlerdi, 301 tarihinde Roma İmparatorluğu sınırları dahilinde Hristiyanlığa karşı uygulanan baskıcı politikaların değiştirildiği Milano Fermanı'nın tarihi ise 313'dür. Mezhepsel farklılıkları bir kenara koyarsak eğer, iki Hristiyan devlet olan Ermenistan ve Bizans arasında yoğun, olumlu veya olumsuz, ilişkiler vardı.

*Ermeniler için de İstanbul önemli dini merkezlerden biri miydi?*

Tüm Hristiyanlar için olduğu gibi Ermeniler için de İstanbul Evrensel kilisenin en büyük merkezlerinden biriydi. Hristiyanlık Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kalan topraklarda, Kapatokya, Kayseri, Niğde, Antakya gibi şehirlerde yeşermiştir. Yunanca, Kutsal Kitabın ve kilise ritüellerinin, kutsal metinlerin diliydi ve Ermeniler bu metinleri kendi dillerine tercüme ediyorlar, din adamlarını eğitim için İstanbul'a, Roma'ya, Atina'ya, Antakya'ya yolluyorlardı.

## BİZANS VE ERMENİLER ARASINDA MEZHEP ÇEKİŞMELERİ

Ermeni Hanedanlığı, 867-1056 tarihleri arasında Bizans İmparatorluğu'nu yöneten bir hanedanlık oldu. Hanedanlığın kurucusu I. Vasil'in doğum yeri olan Makedonya bölgesinden dolayı Makedon Hanedanlığı adıyla da anılır. II. Nikiforos Fokas, I. İoannis Çimiskes, II. Basileios Bulgar-Kıran, IX. Konstantinos Monomakos gibi imparatorlar, ki bunlardan bazılarının mozaiklerini hala Ayasofya'da görmek mümkün, bu hanedanlığın önemli temsilcileri arasında. Bazen belki gururlanıyoruz ama sakın Ermeni köklere sahip olmalarından dolayı Ermenileri kayırdıkları düşünülmesin. Mezhepsel çekişmeler yüzünden Ermenilere ağır baskılar uygulayanları dahi olmuştur. Mesela IX. Konstantinos Monomakos

Ani Krallığı'nı ortadan kaldırmıştır. Sadece imparatorlar mı? Bizans patriklerinden bazıları da Ermeni köklere sahipti. Mesela dönemin en önemli patriklerinden Aziz Büyük Fotios'un da anne tarafından Ermeni kökenli olduğu bazı kaynaklarda belirtilirdi.

### *Ayasofya'daki Ermeni Kapısı nedir?*

571 tarihinde Perslere karşı bir mücadele için Kızıl Vartan Mamigonyan, ünlü Vartan Mamigonyan'ın torunu ve dönemin katolikosu II. Hovhannes Gabeğyan, bir heyetle birlikte İstanbul'a gelip Bizans İmparatorluğu'nun yardımını ister. İmparator II. Justinus'un verdiği sözlere kanıp mezhepsel bazı konularda geri adım atar ve Ayasofya'daki bir ayın sırasında komünyon alır. Böyle bir şeyi bugün de hayal etmek zor. Tarihçi Stepanos Asoğik Ermenistan heyetinin Ayasofya'ya girdiği kapının Ermeni Kapısı olarak adlandırıldığını yazar. Tam olarak hangi kapı olduğu belli değil fakat.

### *Ermeni ünlü mimar Drtad kimdi? Ayasofya'da ne gibi çalışmalar yaptı?*

Ermenistan'ın Arap istilasından kurtulup en parlak dönemlerinden birinde yaşamış mimar Drtad. Hayatı hakkında pek bir şey bilmiyoruz, fakat önemli eserleri hala ayakta. 950-1020 tarihleri arasından yaşadığı düşünülüyor. Ani katedrali, mesela, tanınan en önemli eseri. Ani'de, günümüz Ermenistan sınırları içinde bulunan Hağpat ve Sanahin manastırlarında da başka eserleri olduğu söyleniyor.

## AYASOFYA'NIN KUBBESİNİ YENİDEN İNŞA EDEN ERMENİ MİMAR DRTAD

Daha önceki depremlerde zarar görmüş ve 986 depreminde yıkılan Ayasofya'nın kubbesini yeniden inşa etmesi için Drtad İstanbul'a davet edilir. Önce Ayasofya'nın bir modelini yapar

ve bu model üzerinden çalıştıktan sonra bina içine kubbeye kadar ahşap iskeleler inşa eder. Bu iskelelerin yapımı için 1000 altın harcandığı yazılı. Sadece kubbeyi değil, zarar görmüş diğer bölgelerde de çalışmalar yaptığı kuvvetle muhtemel. Tarihçi Asoğık, Drtad'ın çalışmalarından sonra Ayasofya'nın öncesine nazaran çok daha ihtişamlı ve güzel bir görüntü elde ettiğini aktarıyor.

*Yurt dışından bir çok turist Ayasofya'ya "Aziz Krikor Mozaïği'ni" görmeye, aramaya gelirdi. Bu mozaïğin hikayesi nedir?*

Aziz Krikor Lusavoriç, yani Aydınlatıcı, Ermenistan'da Hristiyanlığın devlet dini olmasını sağlayan kişi ve Ermenistan Kilisesi'nin ilk episkoposu, patriği. Evrensel kilise tarafından aziz olarak kabul ediliyor. Bizans kilisesi de her yıl, 30 Eylül'de Aziz Krikor'u anıyordu. Ayasofya'nın kuzey ve güney alınlıklarında 14 kilise babasının mozaikleri vardı. Bu 14 azizden biri de bizim Krikor. Mabedin aşağısında durup bu mozaikleri görmek pek mümkün değil aslında, galeri kısmına çıkmak gerekebilir. Bu mozaik XIX. yy. Fossati kardeşler tarafından yapılan restorasyon çalışmaları sonrasında ortaya çıkarılmış. Fakat daha sonra muhtemelen yapılan bazı hatalı çalışmalar sonrasında Aziz Krikor'un da aralarında bulunduğu bazı azizlerin mozaikleri geri dönüşü olmayacak biçimde zarar görmüş. Bugün artık yoklar maalesef. Ama iyi ki Fossati ve mimar, tarihçi Wilhelm Salzenberg'in çizimlerinde muhafaza edilmiş ve o mozaïğin neye benzediğini biliyoruz. İstanbul'daki bazı Bizans kiliselerinde de Aziz Krikor'un mozaïği vardı ve onlardan birini bugün dahi Teotokos Pamakaristos kilisesinde, yani Çarşamba'daki Fethiye Camii'de görmek mümkün.

*Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi ile bu zengin kültür korunabilecek mi sizce?*

Yapılan açıklamalar korunacağı yönünde. Dileriz bu sözlerin arkasında durulur. İslam dininin gereklerini yerine getirirken dileriz mozaikler ve bina zarar görmez ve Ayasofya bünyesinde yapılan tarihi ve arkeolojik çalışmalar kesintiye uğramadan devam eder.



## *KİMDİR | SEVAN DEĞİRMENCİYAN*

Sevan Değirmenciyan, ilk ve orta öğrenim İstanbul'da tamamladı. Yerevan Üniversitesi Ermeni Filolojisi bölümünden lisans ve yüksek lisans çalışmalarını yaptı. Aras Yayıncılık editörlerinden ve Agos yazarlarından olan Değirmenciyan, Ermenice öğretiyor, çeviriler yapıyor.

Kaynak: [kronos34.news](http://kronos34.news)